

C. A. G. van den Broek

Dankwoord bij de aanvaarding van de Martinus Nijhoffprijs 1974

C. A. G. (Kees) van den Broek (1935-1990) vertaalde hoofdzakelijk uit het Engels en was vanaf De wereld volgens Garp (1979) jarenlang de vaste vertaler van John Irving. Incidenteel vertaalde hij ook uit het Duits, Frans en Spaans en zijn grootste faam dankt hij aan een vertaling uit deze laatste taal: Honderd jaar eenzaamheid van Nobelprijswinnaar Gabriel García Márquez ('Vele jaren later, staande voor het vuurpeloton, moest kolonel Aureliano Buendía denken aan die lang vervlogen middag...'), waarvoor hij in 1974 de hoogste bekroning kreeg. Zes jaar na zijn schreeuw om aandacht voor de benarde financiële situatie waarin vertalers zich soms bevonden, zou de vertalersactie 'Geef ons heden...' (onder leiding van collega-vertaler en Nijhoff-laureaat Peter Verstegen) hierin wezenlijk verbetering brengen. Van den Broek is als vertaler altijd sterk op de achtergrond gebleven en heeft voor zover bekend maar één tekst van eigen hand gepubliceerd: dit dankwoord. VertaalVerhaal dankt Anton Wesselingh, vriend van Kees van den Broek sinds hun gymnasiumtijd, voor zijn pogingen eventuele rechthebbenden op dit dankwoord te achterhalen. Dit is ondanks al zijn inspanningen uiteindelijk niet gelukt. Zijn enthousiasme heeft ons gestimuleerd deze tekst toch te plaatsen.

Dankwoord bij de aanvaarding van de Martinus Nijhoffprijs 1974

Jaren geleden, toen mijn woonplaats Zoetermeer nog een agrarisch bepaald dorp was en geen blokkendoos van zelfrijzend beton, besloot onze toenmalige dorpspastoor bij het bereiken van de vijfenzeventigjarige leeftijd met een welverdiend emeritaat te gaan en zich elders te vestigen in het gezelschap van zijn twee trouwe dienstmaagden die in leeftijd nauwelijks voor hem onderdeden. Daarbij deed zich evenwel een praktische moeilijkheid voor: zijn nieuwe behuizing bood aanzienlijk minder ruimte dan de statige, negentiende-eeuwse pastorie in ons dorp en zo stond hij voor de noodzaak een groot aantal voorwerpen af te stoten die hij in de loop van een langdurig priesterleven had verworven. Wij, zijn parochianen, lieten hem bij die moeilijkheid niet in de steek. In de grote zaal van het parochiehuis werd een heuse veiling georganiseerd, met heuse kijkdagen, en de plaatselijke grappenmaker, die altijd al zo'n succes had bij de tombola op de fancy fairs voor de verkenners, verklaarde zich bereid als veilingmeester op te treden. Toen de grote dag daar was, ging alles vlot en tegen goed geld in andere handen over: de omvangrijke crapauds, de rookstandaards en het tafelbiljart waarmee de misdienaars altijd zo'n plezier hadden. Alleen deed zich één merkwaardig incident voor: er was één voorwerp waarvoor niemand belangstelling scheen te hebben en dat was zo'n groot portret van wijlen paus Pius de Tiende. Hoeveel kwinkslagen de veilingmeester ook door de zaal slingerde, geen mens wilde erop bieden, nog geen gulden, en ten slotte heeft de pastoor het portret in arren moede aan de muur gehangen in zijn nieuwe huisje. Pas maanden later bracht een kersvers uit Amsterdam geïmporteerde parochiaan ons de oplossing van dit raadsel. 'Logisch, hè,' zei hij, 'ook een dooie paus is en blijft onfeilbaar.'

Ik vertel u dit verhaal niet zozeer omdat je een toespraakje toch ergens mee moet beginnen, maar ook omdat het aantoont welke volmaakt verschillende begrippen gedekt kunnen worden door een en hetzelfde woord — mits je dat maar op de juiste wijze uitspreekt.

Er zijn echter ook woorden die ongeacht hun uitspraak al een grote verscheidenheid aanduiden en daarbij behoort, dacht ik, het woord vertaler. Immers daarmee worden geheel verschillende werkers aangeduid, als bij voorbeeld simultaanvertalers bij internationale instellingen als de Verenigde Naties of handelscorrespondenten in het bedrijfsleven of de soms als razenden werkende ondertitelaars bij de NOS-televisie of beëdigde tolk-vertalers die zich over ambtelijke stukken buigen of zelfs ook een van mijn naaste bloedverwanten die in vloeiend ALGOL of COBOL met computers communiceert en in feite toch ook een vertaler is. En verder, meer in de sfeer van boeken en uitgevers, heb je de begenadigde poëet die de woorden van een andere begenadigde poëet in zijn eigen taal kan vangen of de taalkundigen die, werkzaam als leraar of op universitair niveau, het aan hun wetenschap verplicht achten om van tijd tot tijd een vertaling in het licht te brengen

– en ten slotte heb je dan, en tot die categorie kan ik mijzelf rekenen, de vrij ongrijpbare, veelal anonieme groep van vertalers om den brode, die zorgen voor een onafgebroken stroom van vertaald werk op de Nederlandse boekenmarkt.

Het is, meen ik, een traditie geworden dat de ontvanger van de Nijhoffprijs in zijn dankwoord nader ingaat op een of meer aspecten van het vertalen of de vertaler. Ik neem die kans vanavond gaarne aan om iets te zeggen over de sociale positie van de beroepsvertaler in Nederland – ook al omdat ik gemerkt heb dat de woorden, die vanavond gesproken worden, zullen worden opgenomen in een gedrukt verslag en dan hopelijk de aandacht zullen trekken van diegenen, die daadwerkelijk een invloed kunnen uitoefenen op de sociale positie van de beroepsvertaler.

Want, dames en heren, die positie is nog altijd niet zo best. Ik kan dat niet beter demonstreren dan door een sluier op te lichten van de financiële omstandigheden waaronder ik dit werk gedurende twaalf jaar heb moeten doen. Daarmee voldoe ik bovendien aan de tijdgeest van het moment, want de roep om openbaarmaking van de inkomens uit vrije beroepen wordt inmiddels zo urgent, dat je nog haast moet maken wil je de medische specialisten vóór blijven!

Ik zal u niet vermoeien met al teveel cijfers. Laat ik u alleen maar vertellen dat mijn belastbaar jaarinkomen tijdens mijn twaalfjarige carrière slechts éénmaal boven de 10.000 gulden is gerezen. Daar staat dan tegenover, dat het achtmaal beneden de 5.000 bleef. Na enig rekenwerk kwam ik gisteravond tot een gemiddeld jaarinkomen van 5.622 gulden. U zult begrijpen dat ik in de loop der jaren nogal eens ironisch heb geglimlacht, wanneer de ene politicus na de ander op juichende toon onze nationale welvaart bejubelde. Nu zult u misschien zeggen: daar zul je dan ook wel naar gewerkt hebben. Maar ik kan u mededelen dat ik in mijn loopbaan in totaal 123 titels heb vertaald – en dat wil zeggen, een gemiddelde van tien boeken per jaar, dik en dun, rijp en groen door elkaar, maar het zijn en blijven tien boeken per jaar. En dat is toch een prestatie! Wie zich de politieke signatuur herinnert van de regeringen in die afgelopen twaalf jaar en wie bovendien bedenkt welke partij momenteel weer het hardst roept dat de subsidiekraan van het ministerie van CRM drastisch moet worden dichtgedraaid, zal mij wel kunnen volgen in mijn constatering dat het oude Wiegelliedje over ‘beloning naar prestatie’ blijkbaar niet bedoeld is voor vertalers.

De bedragen die ik u noemde, vertonen ook een ander aspect. In dit vertalersminnende gezelschap zal het niet als een boude bewering aankomen, wanneer ik stel dat een jaarinkomen van 25.000 gulden niet overdreven genoemd mag worden voor iemand die vaak meerdere buitenlandse talen beheerst en bovendien nog goed in zijn eigen taal weet te formuleren. Vergelijken we dit droom-inkomen met de realiteit die achter mij ligt, dan is het toch een indrukwekkende gedachte dat ik tijdens mijn carrière de Nederlandse uitgeverwereld gesteund heb met bijna een kwart miljoen gulden. En dat was ik alleen nog maar!

Het is duidelijk dat in het sociale paradijs, dat Nederland heet, nog heel wat dingen gebeuren die niet in de haak zijn. Vrachtwagenchauffeurs moeten zestig uur of méér maken omdat het wegvervoer anders in elkaar stort, werkende jongeren komen aan hun minimumloon niet toe omdat de kruidenier anders op de fles gaat en

vertalers houden voor een niet gering deel de Nederlandse uitgeversactiviteiten in stand. Er zal in Nederland nog veel moeten veranderen en ik ben erg benieuwd in hoeverre mijn mede-radicaal, de minister van CRM, daarin slaagt waar het de sociale positie van de beroepsvertaler betreft! Want, dames en heren, het kan niet genoeg herhaald worden, die sociale positie is nog steeds beneden alle peil en het wordt hoog tijd dat de Nederlandse gemeenschap – een soort samensmelting van uitgevers, overheid en koperspubliek – nu eens een besluit neemt of men er vertalers op na wil houden of niet!

Een vriend van mij heeft eens gezegd: Als ik jouw vak had, zou ik steeds weer klem raken in het dilemma tussen tijd en kwaliteit. Immers, je verdient *méér* als je *minder* tijd aan een boek besteedt. Maar DAT moet dan weer ten koste gaan van de kwaliteit van je werk! Zelden heeft iemand een spijker steviger op de kop geslagen. Het dilemma tussen tijd en kwaliteit... Ik zou het niet beter kunnen demonstreren dan met de wordingsgeschiedenis van de vertaling op grond waarvan mij de Martinus Nijhoffprijs werd toegekend. Ik heb over die vertaling zeker een maand of negen gedaan, hetgeen op zichzelf al symbolisch is. En ik voel me nog steeds een beetje schuldig, want ik heb mijn uitgever destijds grijze haren bezorgd – voor zover hij ze nog had – omdat ik steeds weer het manuscript NIET inleverde op de steeds weer uitgestelde inleveringsdatum. Het is duidelijk dat bij die vertaling de KWALITEIT over de TIJD heeft gezegevierd, want anders stond ik hier nu niet. Een dergelijke werkwijze brengt echter ook zijn specifieke moeilijkheden mee: toen de vertaling voor twee-derde klaar was, had ik niet alleen het voorschot al uitgegeven, maar ook de rest van het honorarium dat ik links en rechts alvast bij elkaar had geleend. Zodat ik een persoonlijke lening van 3000 gulden sloot om het werk te kunnen voltooien. Het was de eerste keer dat ik een meesterwerk mocht helpen financieren! Pas in juli van het vorig jaar, bij de betaling van mijn laatste termijn, was ik van de naweeën van deze vertaalopdracht verlost. Achteraf is het een wonderlijke gedachte dat die persoonlijke lening nu tot op de cent wordt aangezuiverd door het Prins Bernhard Fonds.

De conclusie uit deze gang van zaken zal u duidelijk zijn: pas wanneer de vertaler verlost is van het dilemma tussen tijd en kwaliteit – dat wil zeggen, wanneer hij zijn werk met voldoende financiële zekerheid zal kunnen doen en zich niet door schuldeisers achtervolgd hoeft te weten – DAN PAS komt hij tot werkelijk grote prestaties.

Dames en heren, wie uit het voorgaande meent te moeten opmaken dat ik in de achter mij liggende jaren niet gelukkig ben geweest, vergist zich deerlijk. Ik doe niets liever dan vertalen; ik houd van mijn vak en ik zou mijn leven lang niets anders willen doen. Des te groter was dus mijn voldoening, toen ik hoorde dat ik gehonoreerd zou worden met de Martinus Nijhoffprijs. Toen het bericht daarvan bekend werd, kreeg ik gelukwensen van een vriend uit de uitgeverswereld die schreef: 'Ik vind ik het vooral zo leuk, omdat hiermee iemand "uit het veld" geëerd wordt, iemand die jarenlang op de meest uiteenlopende gebieden zijn sporen als vertaler heeft verdiend en nu ook als cultureel werker erkend is.' Zo zie ik het ongeveer ook. Ik heb het gevoel dat deze prijs

niet alleen aan mij is uitgereikt, maar ook een erkenning vormt voor al die naamloze collega's die dag aan dag hun werk doen op nederiger dan cultureel niveau. Wat mij persoonlijk betreft — onder de vorige prijswinnaars bevinden zich zoveel illustere namen, dat ik nog steeds een beetje beduusd ben van deze uitverkiezing. Het zal, geloof ik, nog lange tijd duren voordat ik gewend zal zijn aan het idee dat voortaan ook mijn naam vermeld zal staan bij het uitgelezen gezelschap dat ooit de Martinus Nijhoffprijs in ontvangst mocht nemen. Ik hoop, geachte jury, dat mijn erkentelijkheid voldoende uit mijn woorden blijkt.

Zoals ik het gevoel heb dat ik deze prijs niet alleen heb ontvangen, zo bezit ik de zekerheid dat ik hem ook nooit alleen had kunnen winnen. Vandaar dat ik hierbij mijn dank wil uitspreken aan al diegenen, die mijn werk en mijn bestaan als vertaler mede hebben mogelijk gemaakt. Daartoe behoren natuurlijk allereerst mijn familieleden en dan vooral mijn huisgenoten, die nooit een kwaad woord hebben laten horen over het feit dat mijn schrijfmachine tot diep in de nacht blijft ratelen. Maar ook alle anderen wil ik hierbij hartelijk danken: al die vrienden die mij met hun deskundigheid hielpen als ik vastliep met een vertaling of die mij stimuleerden of geduldig bleven in perioden dat het werk niet wilde vlotten. Zij allen hebben hun aandeel geleverd in de eer die mij vandaag te beurt is gevallen.

Laat ik dan besluiten, dames en heren, met een soort toekomstverwachting, in een soort allegorische vorm gegoten. Jaren geleden las ik in een krantenbericht over een Beierse boer, die de gewoonte had aangenomen om grammofoonplaten te draaien in zijn koeienstal teneinde de melkproductie van zijn beesten op te voeren. Het was in de tijd dat het anti-langharigen-front zich sterk maakte en de boer gaf vol trots te kennen, dat zijn beesten meer melk gaven op de tonen van Bach en Beethoven dan op die van de Beatles. Een vriend van me ontwikkelde op dit systeem een geheel eigen variant, te gebruiken op de grote kippenfokkerijen hier te lande. Tegen de tijd dat de dieren slachtrijp waren, zei hij, diende men in hun hokken uiterst zwoele muziek te laten klinken. Wellicht zouden de kippen dan worden aangezet tot het uitvoeren van een strip-tease en dat zou dan de kosten van het plukken besparen. Of het systeem ooit is toegepast, weet ik niet. Maar als we die zwoele muziek vervangen door de lokkende, zoetgevooisde woorden van buitenlandse auteurs, dan zal de vertaler altijd de rol spelen van de kip die zichzelf plukt. Met andere woorden: ook al blijft de Nederlandse gemeenschap zich weinig aantrekken van het bestaan van de vertaler, er zullen altijd vertalers blijven — er zullen altijd mensen zijn die wit papier in hun schrijfmachine draaien en het vol plezier met zwarte woorden vullen om de boodschap van een ander mens aan het Nederlandse publiek door te geven. Vertalers zullen er altijd zijn en blijven – en dat is maar goed ook.

En wat mijzelf betreft: ik zal nu maar doorstoten naar de Nobelprijs. Ik dank u voor uw aandacht.